

Stockholm den 7 januari 2025

R-2024/1987

Till Justitiedepartementet

Ju2024/01907

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 1 oktober 2024 beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet En översyn av 23 kap. brottsbalken (SOU 2024:55).

Sammanfattning

Advokatsamfundet delar uppfattningen om att det är angeläget med en översyn av 23 kap. brottsbalken. Advokatsamfundet delar också den problembeskrivning som omringar utredningen. Betänkandet är välskrivet och adresserar flera viktiga förändringsbehov, men det kan konstateras att tillräckliga konsekvensanalyser av de angivna förslagen saknas.¹

Advokatsamfundet avstyrker förslagen i betänkandet. Den huvudsakliga anledningen är att utredningen identifierar ett mer omfattande och systematiskt reformbehov (såsom av stämplingsinstitutet), men på grund av tids- och/eller resursbrist har några förslag i dessa avseenden inte lagts fram. Om 23 kap. brottsbalken ska reformeras bör ändringsförslagen omfatta samtliga förändringsbehov som utredningen har identifierat och inte enbart de områden som nu förts fram i det aktuella betänkandet. Därutöver anser Advokatsamfundet att ytterligare konsekvensanalyser krävs, särskilt vad avser den rejält utvidgade förberedelsegärningen.

¹ Advokatsamfundet ställer sig i detta hänseende och i övrigt bakom vad Advokatsamfundets expert, advokaten Staffan Bergqvist, har anfört i sitt särskilda yttrande (betänkandet s. 372 f.).

Synpunkter

Övergripande synpunkter

En översyn av 23 kap. brottsbalken är välkommen. Vissa problem som adresserats i utredningsdirektivet leder till domstolsavgöranden som idag kan uppfattas som stötande och som inte framstår som motiverade ur rättssäkerhetssynpunkt (t.ex. NJA 2023 s. 393 och vissa avgöranden som avser förberedelsegärningar). Ytterligare skäl bakom behovet av en förändring utgörs av att författningen i dess nuvarande form är otydlig med ett ålderdomligt språk. Förslagen i utredningen adresserar dessa problem, men bara till en viss del. Det finns ett tydligt behov av en mer omfattande översyn, vilket även konstateras av utredningen.

Utredningen identifierar således ett mer omfattande reformbehov (såsom av stämplingsinstitutet), men på grund av tids- och/eller resursbrist har några förslag som adresserar sådana förändringsbehov inte förts fram i utredningen. De osjälvständiga brottsformerna i 23 kap. brottsbalken är centrala i straffrätten och de förekommer mycket ofta i den praktiska rättstillämpningen. Det rör sig också tveklöst om ett av straffrättens mest komplexa områden. Mot den bakgrunden bör en genomarbetning av 23 kap. brottsbalken vara just noggrann, genomtänkt och heltäckande.

Om ett nytt 23 kap. ska införas i brottsbalken bör det således innefatta ännu mer genomgripande förändringsförslag, där samtliga identifierade förändringsbehov adresseras. En sådan mer genomgripande utredning bör påbörjas efter det att Straffreformutredningen (Ju 2023:14) är klar. Ambitionen bör därvid vara att uppnå systematiska förenklingar, genom att överväga att ta bort de rättsliga konstruktionerna stämpling och anstiftan för att endast behålla förberedelse- och försöksinstitutet samt medhjälps- och gärningsmannainstitutet. Stämpling bör därvid hänföras till förberedelse och anstiftan till gärningsmannaskap. Det är rimligt att låta den som förmår (anstiftar) annan att begå ett brott fullt ut likställas med utföraren av brottet och att anstiftaren således också är gärningsman. Med hänsyn till samhällsutvecklingen är det således svårt att t.ex. motivera att anstiftaren, som många gånger kan vara en ledande figur i ett kriminellt nätverk, behandlas annorlunda än utföraren, som många gånger kan vara ett barn. Vad som nu anförts skulle innebära systematiska förenklingar. Det saknas bärande skäl för den uppdelning som görs idag i nämnda

avseenden. En genomarbetning av 23 kap. brottsbalken bör därför även innefatta förslag av nämnd karaktär.

I övrigt ansluter sig Advokatsamfundet till vad som anförs i experten Erik Svenssons särskilda yttrande (betänkandet s. 363 ff.).

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 1 § brottsbalken

I andra stycket finns en skrivning om främjande i väsentlig mån och att detta medför att en person blir gärningsman. Av legalitetsskäl bör det göras en tydlig åtskillnad mellan gärningsmannaskap och medhjälp till brott. Den föreslagna formuleringen riskerar att leda till gränsdragningsproblem i rättstillämpningen samtidigt som det blir oklart för medborgarna var gränserna för respektive ansvarsform går.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 2 § brottsbalken

Det finns en risk för att bestämmelserna i 23 kap. 1 § andra stycket och 23 kap. 2 § delvis överlappar. Det är svårt att föreställa sig vilka anstiftare som inte samtidigt har främjat en gärning i väsentlig mån. Det finns således en risk för en gränsdragningsproblematik där ett och samma agerande skulle kunna falla under två straffbestämmelser på ett sätt som kan leda till oförutsebarhet.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 3 § brottsbalken

I paragrafen har uttrycket *tillsammans* valts. I 23 kap. 1 § brottsbalken har ett annat uttryck valts, nämligen *samverkan*. Det framstår som att flera begrepp används för att beskriva samma sak, vilket bör undvikas.

I enlighet med de övergripande synpunkterna på betänkandet bör anstiftaninstitutet tas bort för att i stället ersättas med gärningsmannaskap.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken

Det finns ingen synpunkt mot förslaget.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 5 § brottsbalken

Det bör övervägas om den föreslagna nya bestämmelsen rent systematiskt bör flyttas till 29 kap. brottsbalken. Bestämmelsen i 29 kap. 5 § brottsbalken, med innebörd att rätten i skälig utsträckning ska beakta andra liknande omständigheter vid straffmätningen och att det vid särskilda skäl är möjligt att döma till ett lindrigare straff

än vad som följer av ett visst straffbud, har klara likheter med den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 5 § brottsbalken. För att uppnå en ökad enhetlighet och av systematiska skäl kan det övervägas om 29 kap. brottsbalken ska kompletteras i stället för att införa en särreglering i 23 kap. brottsbalken.

Vidare bör hela bestämmelsen förenklas. Bestämmelsen innehåller olika moment som delvis tycks överlappa varandra. Andra meningarna förefaller innehålla motstridigheter, i vart fall sett till ordalydelsen, där det antyds att både medhjälp i mindre mån, men även medhjälp i allmänhet, kan motivera att straffet i vissa fall får understiga straffminimum. Ett förslag till förtydligande är att den sista meningarna i första stycket ersätts med "Detsamma gäller för medhjälpare."

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 6 § brottsbalken

De föreslagna ändringarna som avser att myndighetsåtgärder inte ska kunna påverka lagföringen av ett försöksbrott förefaller vara nödvändiga för att brottsutredande myndigheter ska kunna bedriva effektivt arbete och för att upprätthålla ett förtroende för den straffrättsliga regleringen. Det saknas emellertid närmare reglering för hur de avsedda myndighetsåtgärderna kan och får bedrivas. Det innebär att det är svårt att överblicka vilka effekter som den föreslagna nya regleringen i 23 kap. 6 § brottsbalken kan komma att få.

Därtill kan det noteras att begreppet myndighetsåtgärd är mycket vidsträckt. Det bör övervägas om begreppet ska preciseras till att exempelvis avse en särskilt beslutad myndighetsåtgärd i anledning av en misstänkt gärning.

Advokatsamfundet noterar att det i betänkandet hänvisas till att utredningen avvaktar att Straffreformutredningen färdigställs och att betänkandet inte avger förslag som skulle kunna kollidera med den utredningen. Även detta talar för att en större översyn av 23 kap. brottsbalken bör göras, efter det att Straffreformutredningen har lagt fram sina förslag.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 7 § brottsbalken

Vad gäller innehav av brottsverktyg (23 kap. 7 § första stycket 1 brottsbalken) föreslås en utvidgning av det straffbara området vad gäller att förvärva, anskaffa, ta emot m.m. något som är ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott. Den nuvarande regleringen förutsätter att föremålet varit särskilt ägnat att användas som

brottsverktyg. Den föreslagna regleringen medför en risk för att innehav av ett stort antal föremål kriminaliseras, även sådana som inte varit *särskilt* ägnade att utgöra brottsverktyg. Det riskerar leda till att den brottsliga viljan, i stället för hjälpmedlets beskaffenhet, bestämmer vad som utgör ett brottsverktyg. Detta utgör en betydande förändring av förberedelsegärningar och måste analyseras ytterst noggrant. Så har, enligt Advokatsamfundets förmenande, inte skett.

Vad sedan gäller den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 7 § första stycket 4 brottsbalken, som föreskriver att den som vidtar *andra planeringsåtgärder* som är särskilt ägnade att möjliggöra utförandet av ett brott, döms för osjälvständigt brott där det är särskilt föreskrivet, vill Advokatsamfundet särskilt framhålla följande. Det kan sättas i fråga om den aktuella formuleringen om andra planeringsåtgärder är tillräckligt konkretiserat för att fullt ut vara förenlig med legalitetsprincipen. Det vore önskvärt från ett förutsebarhetsperspektiv om det mera konkret angavs vilka planeringsåtgärder som avses i den föreslagna bestämmelsen.

Vad gäller den straffskärpande delen kan det konstateras att långt fler straffbud numera faller under bestämmelsen och att det innebär en betydande straffskärpning. Även i detta avseende bör emellertid resultatet av Straffreformutredningen avvaktas.

Det är svårt att överblicka konsekvenserna av nykriminaliseringen som skulle följa av de föreslagna ändringarna. Konsekvensanalysen i betänkandet är välgrundad, men skulle behöva göras ännu mer omfattande, särskilt i fråga om förslagets nödvändighet, effektivitet och proportionalitet.

I enlighet med de övergripande synpunkterna på betänkandet bör dessutom anstiftnings- och stämplingsinstituten tas bort. Vad som idag utgör stämplingshandlingar bör i stället innefattas i förberedelse av brott och anstiftan bör i stället utgöra gärningsmannaskap.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 8 § brottsbalken

De föreslagna ändringarna som avser att ett tillbakaträdande inte ska vara kriminaliserat i samma utsträckning som idag, förefaller vara nödvändigt för att ett tillbakaträdande ska kunna ske.

Det är positivt att frivilligt tillbakaträdande numera kan vara ansvarsbefriande och att bestämmelserna särskilt underlättar tillbakaträdanden och förhindranden av brott. För

att de föreslagna bestämmelserna ska kunna ha någon praktisk effekt, får det dock antas att såväl utbildningsinsatser i skolväsendet som resurser hos Polismyndigheten behöver avsättas för ändamålet.

I enlighet med de övergripande synpunkterna på betänkandet bör stämplingsinstitutet tas bort. Vad som idag utgör stämplingshandlingar bör i stället innefattas i förberedelse av brott.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 9 § brottsbalken

Enligt första stycket ska det dömas för underlåtenhet att avslöja brott även när gärningsmannen inte hade uppsåt till ett brott, men borde ha insett att brottet var förestående eller pågick. Detta innebär, precis som enligt gällande reglering, i praktiken att oaktsam underlåtenhet att anmäla brott är kriminaliserat. Det kan ifrågasättas om denna kriminalisering är nödvändig och proportionerlig. Det kan således ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl för att vidmakthålla en sådan reglering.

Vad gäller andra stycket om att den som har bestämmande inflytande i en sammanslutning och inte förhindrar brott, kan det konstateras att det många gånger torde vara svårt att avgöra vem som har ett bestämmande inflytande i en sådan sammanslutning. Detta torde ofta definieras externt av brottsbekämpande myndigheter och det är inte säkert att en bedömning av en myndighet nödvändigtvis korresponderar med vem som faktiskt har ett bestämmande inflytande i en sådan sammanslutning som avses i bestämmelsen.

På ett övergripande plan kan det också konstateras att den föreslagna regleringen innebär att en person som bevittnar ett brott, riskerar att försättas i en svår situation när denne endast kan underlåta att anmäla brott om han eller hon riskerar allvarlig fara för liv eller hälsa.

Det är värt att notera att det – precis som idag – kan uppstå tillämpningsproblem vad gäller begreppet bestämmande inflytande över en sammanslutning och i synnerhet när det är fråga om ett faktiskt företrädarskap.

Synpunkter på den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 10 § brottsbalken

Det finns ingen synpunkt mot förslaget.

Sammanfattande synpunkter

Sammanfattningsvis är de huvudsakliga invändningarna, utöver att betänkandet inte utrett samtliga förändringsbehov, att bestämmelsen om främjande i väsentlig mån kan ifrågasättas och att bestämmelsen i 23 kap. 5 § bör flyttas till 29 kap. brottsbalken.

Dessutom finns invändningar mot att vissa av de föreslagna kriminaliseringarna är väl långtgående, vilket delvis synes vara en följd av att straffbuden i några avseenden har formulerats på ett alltför generellt sätt.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander